

P III. 75 00

PAGINI LITERARE

22 OCT 2015

75 11 3

PAGINI LITERARE

APARE SUB ÎNGRIJIREA UNUI COMITET DE DOUĂ ORI PE LUNĂ.

ABONAMENTUL: PE UN AN 20 COR.
PE 1/2 AN 10 COR.

PENTRU ROMÂNIA ȘI STRĂINĂTATE:
PE UN AN 24 COR.
PE 1/2 AN 12 COR.

REDACTOR:
VICTOR STANCIU.

REDACTIA: ARAD, STRADA TELEKY
NUMĂRUL 27-28.

ADMINISTRAȚIA: „PAGINI LITERARE”
ARAD, STRADA ZRI-
NYI NUMĂRUL 1/A.

DOUĂ SCRISORI.

De patru zile-l îngropase pe Dumitru, și Marin Muntean încă nu se putu hotărî să trimită acasă vestea cea rea. De patru zile rămășițele companiei zdrențuite, vr'o optzeci, erau trecuți în rezervă. Împărșiți prin colibele unui sat sărac și pustiu, oamenii stăteau trântiți pe spate, pe brânci în așternutul de paie. Unii dormiau și ziua, somn greu ca moartea, din care uneori se trezeau să

tranșee, sub urletul morții, ieșiră în sfârșit la atac, dar dușmanul li primise c'un foc cumplit, și în câteva ceasuri alți companie le luă locul. Erau osteniți și la trup și la suflet și vorba părea pentru fiecare ceva foarte străin. Însă după ce se mai odihniră, după ce-și mai reveniră în fire, din ziua a treia începând, oamenii începură să spună de tatul din care au scăpat. Cu foșii fură sub a-

Pace.

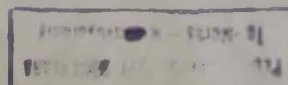
Acvarelă de Al. S. Iorga.

rind drept în picioare și privind cu spaimă în jurul lor, alții priveau cu ochii mari, nemișcați în grindă, într'un perete ziua-noaptea. Unii fumau cu ziua de cap, palizi ca niște morți. Mai ales în cele două zile dintâi abia se schimbară două-trei cuvinte între cei optzeci de oameni. Păreau niște străini pe cari întâmplarea i-a adunat câte cinci, câte zece într'o colibă. După trei săptămâni de

celași foc, și totuș fiecare a văzut altceva și fiecare știa alte amănunte. Începură să numere tovarășii dispăruți, și inimile li se împietriră din nou: moartea secerase cumplit în rândurile lor.

De patru zile însă Marin Muntean nu scoase o vorbă din gură. Era într'o colibă cu alți cinci dar nu auzi nici țipetele de spaimă pe cari aceștia uneori le scoteau în somn, nici poveștile

✓ 92316

ce se porniră între ei mai târziu. Gândul lui era la văduva lui Dumitru: să-i scrie, să nu-i scrie? Și de câte ori se hotăra să-i trimită vestea cea rea, simția o povară grea pe piept, și dreapta lui înțepenia. Dumitru pe care-l îngropase înainte cu patru zile, îi era numai văr, dar trăiseră laolaltă ca frații, ba mai bine. Laolaltă au făcut miliția la vremea ei, deodată s'au cununat în biserică, la aceeași companie au trecut norocoși peste patrusprezece luni de războiu, Dumitru fruntaș, Marin Muntean caporal. Acasă știa satul întreg de traiul bun dintre cei doi veri, știau cum se ajută la năcaz, cum ar fi sărit în foc unul pentru celalalt. Și dacă în sat erau lăudași pentru această bună înțelegere și dragoste, aici, în primejdia morții, toți camarazii îi iubiau pentru dragostea ce-și purtau.

Dumitru plecase în războiu cu inima mai grea decât Marin: lăsa acasă doi copii, unul de trei ani, unul sugaci, și pe nevastă, pe Anușa, o femeie albă ca o doamnă și plâpândă ca o floare. Marin nu avea copii, și se uita la copiii lui Dumitru ca și când ar fi fost ai lui. Încă de atunci, de îndată ce trenul ieși din gară, Dumitru îi zise lui Marin:

— Grea mi-e inima, măi vere. Nu mi se împare cu sănătatea Anușii, se va pune pe lucru și cine știe nu i-o fi spre stricare.

Căci el, de când o luase, o păzi și de adierea vântului. O vedea că-i plâpândă, că nu-i multă lărie în ea, dar chiar din cauza aceasta se îndrăgosti nebun în ea, și o grija cum rar se întâmpla la țărani. La sapă, la secere, la lucru mai greu, niciodată n'o lăsa pe Anușa. Și Marin, văzând așa purtare, mai tare se legase de vărul său cu care trăise bine și până atunci. Ii zicea de multeori: „Drept să-ți spun, vere, îmi place de tine. Ce noroc a avut Anușa“.

Anușa, după mamă, era o rudenie îndepărtată a lui Marin.

Înainte de-a părăsi satul, apoi de pe câmpul de luptă de nenumărate ori, Dumitru îi dădu Anușei același sfat: „Fără slugă să nu te lași și din felul tău de trai să nu-ți ieși. Nu-i vorba acum să facem averi. Dacă vom rămânea cu sănătatea, avem destul. Voiu face eu rânduială dacă voiu veni acasă“.

Indemnurile aceste le repeta totdeauna și Marin, și cu toate aceste cei doi veri erau tot mai neliniștiți, cu cât trecea vremea. Neliniștea pornia din sufletul lui Dumitru și umplea repede și inima lui Marin.

— Știu eu cumu-i Anușa“ zicea adeseori Dumitru. „Nu se va putea răbda să nu se pue pe lucru“.

După un an veni de acasă vestea: „Slugă nu mai capăt. Pe Ion l-au luat la cătane, pe Toader, care l-am avut pe urmă, l-au dus la șanțuri. Altul nu mai capăt. Dar tu să nu fi neliniștit. Mă voiu păzi de ce mi-ai spus. Avem din ce trăi, numai să te aducă Dumnezeu în pace“.

De atunci neliniștea lui Dumitru crescua. El știa ce înseamnă să n'ai cap de bărbat în curte, știa că, vrând-nevrând, traiul muerii se face greu. Ii scrise să dea toată moșia cu arândă. Însă nime nu se află ca să o iea. Oamenii se împușcă în sat.

Între cei doi veri vorba era mereu despre Anușa și ce va fi pe acasă. Cu toate asigurările muerii că nu-și va mânca sănătatea muncind din greu, Dumitru nu mai crezu. Avea visuri rele și tot mai înspăimântătoare.

Marin Muntean suferia împreună cu Dumitru. Scrise și el de multe ori Anușei. Totdeauna îi spunea: „Fii cuminte, că nu va ținea bătaia până-i veacul! Ia' încă o primăvară și venim acasă“.

În coliba cu cei cinci tovarăși Marin Muntean se apropia mereu la întrebarea: să-i scrie, să nu-i scrie că Dumitru a căzut? Și neputându-se hotărî vedea crâmpene din vieța lui de până acum, vedea pe Anușa, pe Dumitru, pe copii, și în sufletul lui se făcea un întunec adânc. Cum să-i poată trimite veste așa de grozavă? Și se gândia apoi cum a și fost cu puțință să moară Dumitru? Oare a murit sau e numai un vis de nebunie tot ceace să petrecut cu ei înainte cu patru zile? Însă când bucuros ar fi rămas la indoială, simția greutatea trupului lui Dumitru pe brațele sale. Căci trei chilometri l-a adus pe brațe: din patru răni se scurgea sângele bun al lui Dumitru. N'a putut să tie vis! El i-a închis ochii, și tot el i-a cioplit crucea dela mormântul din pământ strein.

Și când se convingea de realitate se hotăra să-i scrie Anușei. Dar nu putea.

În ziua a cincea dela îngroparea lui Dumitru, Marin rămase singur în colibă, tovarășii se duseră să-și primească prânzul. Marin simți deodată că i se umezesc ochii, că i se încălzește inima, luă hârtie și creion și începu să scrie. O scrisoare lungă în care, tot ocolind, reuși în urmă să spună adevărul, dar o ruga pe toți sfinții pe Anușa să nu cadă în desnădejde, că trăește încă el, și că Dumitru, cu limbă de moarte i-a dat-o în grije. Să se mângâie cu credință în Dumnezeu, căci vieța asta e plină de lacrimi, și vieța omului în ea e vieța unei muște. Să știe că lui Dumitru el i-a închis ochii, el l-a dat pământului și i-a pus cruce la cap.

După ce isprăvi scrisoarea o duse numai decât la poștă, căci părea că-l arde cu foc ținând-o

la el. Nu era departe oficiul poștei de campanie, și după ce-și dădu scrisoarea, plecă îndată.

— „Caporal, ia' oprește!” auzi o voce în urma lui. Dumneata ești Marin Muntean? Iată o scrisoare pentru fruntaș Dumitru Muntean, care a căzut la atacul de Vineri. Vei trimite-o unde știi. Sunteți neamuri, nu?

— Veri! zise Marin luând scrisoarea.

Când o deschise rămase ca trăznit. Nu era slova Aniței, era o slovă tremurată, de mână bătrână. Fusese trimisă din sat în zece Faur și acum era douăzeci Martie. Scria tatăl Aniței, bătrânul Petru Ispas. Anuța murise și o îngropaseră încă în zece Faur. Scria bătrânul că Anuța căzuse mai de mult la pat, că a secat-o tusea, că nu s'a învoit, în ruptul capului, să-i dea veste lui Dumitru. Credea că se va face bine. Scria mai departe bătrânul că de acum cu asta s'a sfârșit, cu rânduiala lui Dumnezeu nime nu se poate împotrivi, că copiii sunt sănătoși și-s la el, că toate le vor răbda numai să-l aducă Dumnezeu în pace pe el, pe Dumitru.

Marin Muntean rămase multă vreme fără nici un gând, împietrit în acelaș loc. Într'un târziu se trezi, suspină din adânc și zise: „Sărăci copiii tăi, Dumitre” și porni. Nu-și mai dădu seama în cătrău merge. Pășia vartos și îndesat, cu capul în piept, ca și când ar fi să treacă peste stavila cumpănită, ce i se pusese în cale. Rătăci drumul și noaptea târziu ajunse la tabăra de noapte a unei companii streine. În tabără era mare neliniște. Se aștepta atacul dușman și ofițerii voiau să trimită o patrulă peste râul Strypa să iscodească puterea potrivnicului. Era una dintre problemele cele mai grele și chiar de aceea fură invitați să se prezinte de bună voe feciori și grade.

Marin Muntean se înștiință cel dinfăi, și cu douăzeci lângă el porni în puterea nopții. Oamenii abia se puteau ținea de el. Avea senzația că acum merge împotriva dușmanului celui adevărat, care a răpus pe Dumitru, pe Anuța, și că acum avea să se răfuiască cu el pentru totdeauna. Și știa bine că dușmanul acesta e moartea, dar era atâta hotărâre, atâta putere în el, încât era sigur că, dacă va întâlni-o, îi va rupe grumazii.

I. Agârbiceanu.

Reverie.

Cad flori ca o vibrație de aripi, ce dispar
În leneșă visare a nopții de mătase,
Când palide vedenii dealtădat' apar,
Melancolii în suflet pe urma lor să lase...

Ca un regret atuncia, ascult cum în surdină
Pianul aiurează sub grelele arpegii,
Și-alcătuiți bizare de cor, în mari cortegii,
Răspund, trezind ecouri funebre, din grădină.

Și'mprăștiu trandafirii parfumul lor sonor...
Din înfinit tăcerea tumultuoasă cade,
Și'n inimă nebune imagini își dau zor.

Acuma răsare luna într'un divin andante...
Iubirea mea e plânset de triste serenade
Pe cari le fredonează uu paj, unei infante!...

I. Broșu.

În spital.

— Schiță. —

De Sinbad.

Când i-a venit Mariei Filipan veste dela spital, că bărbatul ei zace bolnav, rănit la mâna dreaptă, a căzut în genunchi, și a făcut o cruce cucernică, și a zis: „Mulțumesc-ți Doamne, că mi l-ai lăsat în viață!”

Din clipele aceia n'a mai avut stare. Ce-a făcut, ce-a dres, destul că n'au trecut trei zile și s'a pornit Maria Filipan pe „caru al de foc”, să-și vadă bărbatul. Mulți au mai ghionțit-o, mulți au mai cicălit-o, de multe praguri de sus s'a mai lovit capul ei, pe la gări, prin orașe străine, unde nu vorbește pui de om românește — dar, la urma-urmei, cu chiu cu vai, iată-o pe Maria Filipan în Brin (Brünn).

Huetul de pe uliți nu-i cade bine. Parcă strigă pe aici toată lumea, în gura mare. Mai e și limba asta străină — cu care poate s'o vândă, pe negândite! De n'ar fi fost bărbatu', nu s'ar fi urnit ea, Doamne ferește, din satul ei dela poalele munților Făgărașului.

Maria Filipan calcă încetinel, cu grije, ca pe ouă. O mai strânge și cărpa albă pe sub bărbie. O mai apasă și desagii, pe care-i poartă pe umeri.

Merge așa, într'o doară.

— „Ce naiba!” își dă ea singură îndemn. „s'a găsi om de omenie, care să mă îndrepte la șpitaiu' lui bărbatu-meu!...”

Cum se plimbă așa, înfrigurată, cu gândul la bărbat și cu ochii la casele astea înalte, de-ți cade pălăria din cap de vrei să te uiți până unde ajung, în cer — iată că dă de un domn, care o agrăiește.

— „Da' de unde ești, femeie?”

Maria Filipan a înghețat toată. Nu era învățată să vorbească cu domni românește în Brin — aici numai de câtane a dat, cari vorbiau românește.

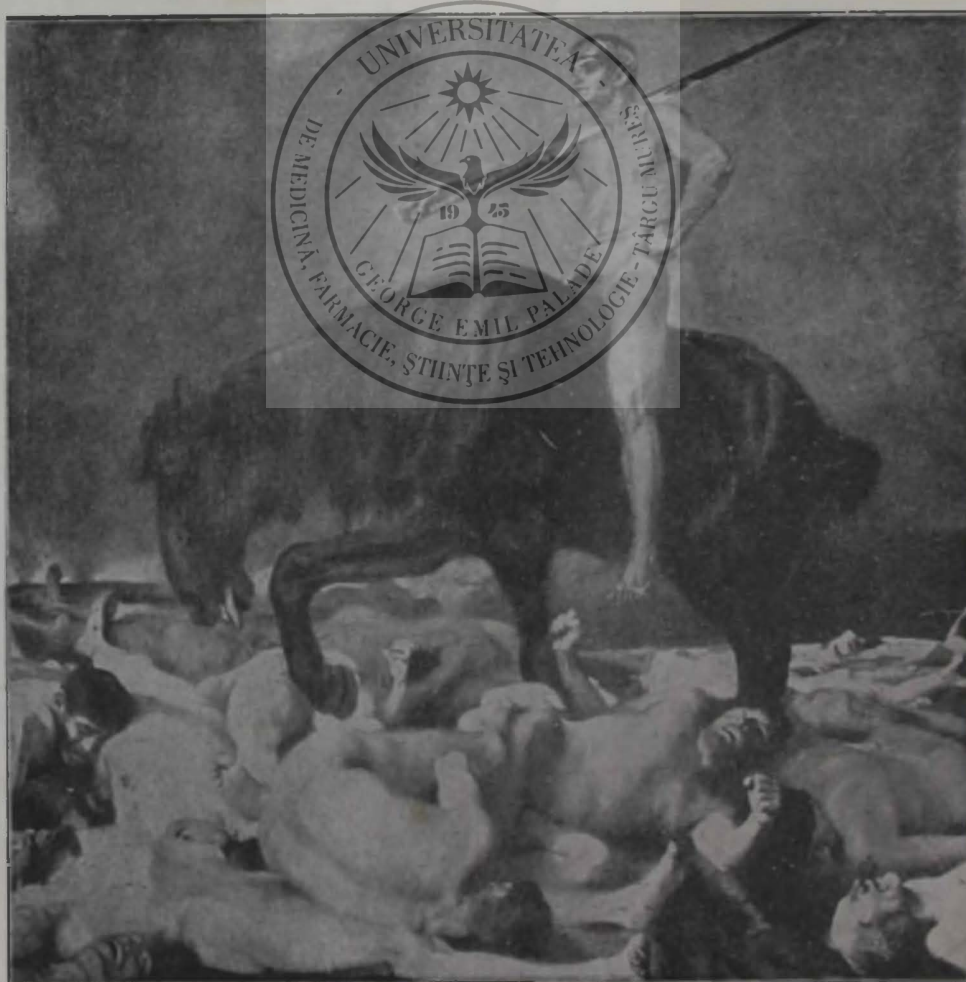
— „D'apoi, ia', de pe lângă Făgăraș, domnișorule”, i-a răspuns ea, după un târziu.

— „Și ce cauți pe-aceia?”

Prof. A. Kolb.

Apărarea steagului.

F. Stuck.

Războiul.

- „Mi-e bărbatu' bolnav, în șpitai”.
- „Are cine să-ți arate?”
- „Ba nu prea... Da'... român... domnișorul?”

Ochii ei căutau neîncrezători la străinul, care o agrăise. Iși aducea aminte Maria Filipan de spusele socrului ei: „Să vezi, Mărie, să nu iai toată vorba străinului de bani buni. Să-ți iai mințile în cap — că multe păcătoșenii sunt pe lumea asta!” Acum își punea întrebarea Maria Filipan: ce soiu de om o mai fi și ăsta? — Dar străinul râdea cu ochii așa de cinstiți și i-a răspuns așa de răspicat la întrebare: „Român, român, cu toate că sunt nădrăgar!”, încât i-a pierit țăranții orice neîncredere și i-a zis, de s'a mirat și ea mai pe urmă de atâta îndrăzneală: „Apoi, dacă ești român — ai bunătatea și-mi arată unde-i bărbatu-meu”.

— „Bucuros!”, i-a zis „domnișorul” și s'au pornit pe căutate.

Nu le-a trebuit mult. Scrisoarea doftorului, pe care o adusesse Maria Filipan cu dânsa, le-a dat delușirile trebuitoare.

Bine-i când știi câte-o limbă străină! Cum se înțelegea domnul cu doftorii și cu îngrijitorii de spital! Multă apă ar fi curs pe Olt până să ajungă Maria singură la patul de suferință al bărbatului ei.

L-au zărit de departe, amândoi. Sta în fundul unei odăi, lungil pe pat, cu o mână legată între scânduri, cetind o carte de rugăciuni.

— „Gheorghe!” a strigat Maria Filipan odată, din baierile inimei, iar ca răspuns a primit un țipet, care sălășluia bucuria, durerea și mirarea în sine: „Mărie! Mărie!” Cu cuvântul acesta întreba Gheorghe Filipan: Tu aici? Tu, scumpa mea nevastă?

A dat să sară în sus — să se apropie de ea — dar puterile nu l-au ajutat pe Gheorghe Filipan, pierduse prea mult sânge — trebuia să stea molcom în pat.

Numai ochilor nu le-a putut porunci să stea pe loc. S'au înrouat, cât ai număra trei. Dar nici Maria Filipan n'a fost de piatră — s'a aninat de pieptul lui, i-a sărutat fruntea încrețită de dureri, a luat mâna sănătoasă în mâinile ei și i-a sărutat-o ca pe o moaște: „Gheorghe! Gheorghe! Lasă — a fi bine — Dumnezeu vede — s'a îndura și de noi — n'are să ne părăsească!”

— „N'are să ne lase, nevastă!” zise Gheorghe

Filipan. mângâind-o pe moalele capului, căci cărpa îi căzuse Mariei de pe cap, și i-se vedeau cozile părului ei negru, încalcite pe lângă țâțele.

„N'are să ne lase”, urmă bărbatul, „vezi, nevastă, credința m'a adus să înving toate greutățile. Am crezut, și Dumnezeu mi-a ajutat. M'am închinat. Iacă, și acum m'ai găsit cetind în stântul „Paraclis”. Gheorghe Filipan deschise cartea de rugăciuni și cetii: „Pe tine, zidul cel neinvins, întărirea mântuirii, Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, Te rugăm: sfaturile celor potrivnici le risipește, întristarea poporului tău întru bucurie o întoarce...”

Acum i-s'a lămurit și „domnișorul”, care arătase

Mariei Filipan drumul la spital, o întrebare, care nu-i da pace, de când a intrat în odaia bolnavilor. Se întrebase mereu: De unde îl cunoști pe omul a-cesta? Când a început să cetească Gheorghe Filipan din „Paraclis”, i-a apărut Filipan în strană, într'o biserică de lângă Făgăraș, unde fusese odată, la o adunare populară.

Dupăce i-a spus nevasta bărbatului cine este tovarășul ei și cum i-a ajutat, s'au lămurit și mai bine lucrurile.

— „Noi ne cunoaștem”, a zis însoțitorul către Filipan. „Nu ești d-ta, care cânti așa de frumos „Ochiul inimei mele”?”

— „Ba, de cântat — cânt...” zise Filipan.

— „Eu te-am auzit! „Ochiul inimei mele” mi-a rămas în minte, de când l-ai cântat de sărbătorile Paștilor, odată...”

— „Cu „Ochiul inimei mele” am dus-o și pe câmpul de

luptă. În fieștecare Duminică trebuia să le cânt tovarășilor mei. Ascultau și Muscanii, câte odată, cântecul și se închinau, iar noi le strigam: Pravoslavnic, pravoslavnic!”

Gheorghe Filipan și cu „nădrăgarul” român își strângeau mâna. Se pricepeau de minune, privindu-se în față.

— „...Și unde ai primit glonțul?”, întrebă într'un târziu.

— „La Ivangorod”.

— „In iadul ăla de prăpăd?!”

— „Acolo”.

— „Te-a durut?” se grăbi să întrebe nevasta.

Stefano della Bella.

Răsoiul.

— „Mai e vorbă? E, da' a trecut!” Făcu un semn cu mâna teafără: ce-a fost, a trecut!

— „Acum vă las”, zise „domnul de român”.

— „Nu, mai rămâi pe la noi. Nu ne stai de loc în cale”, se rugă Gheorghe Filipan.

— „Bine, mai stau — dar povestiiți ca și când n'aș fi eu pe-aici”.

S'a așezat pe marginea unui pal gol și a început să privească cu luare aminte la românul și româncea, siliți să se revadă după atâta amar de vreme pe pământ străin.

Românul privia cu ochii plini de duiosie la nevastă-sa. Voia să adune în privirea asta toate gingășiile reținute, toate amintirile zilelor frumoase de dinainte de războiu, pe cari voia să le dea acuma mai departe.

— „Nevastă! ce fac copii?”

— „Bine, bărbate. Bine, Niculiță”...

— „E mare?”

— „Umblă de-a bușilea”.

— „Elenuța — ea 'mi ajută prin casă”.

— „Draga tatii!”

— „Văsălie merge la școală. Invață bine”.

— „Da' mai țineți școală?”

— „Ținem, că am căpătat pe dascălul bătrân. Pe al tânăr l-a dus la cătane, de-o săptămână”.

— „Ar fi păcat de el!” zice rănitul, „păcat de el... Da' ce cauți tu, nevastă?”

Abia acuma i-a venit vestii în minte că i-a adus câte ceva bărbatului de-acasă, mere și slănină și pâne și prescură. Caută prin desagă. Așa a fost de uluită la cap de lumea cea nouă, în care intrase, încât nici nu băgase de seamă că a uitat să-i dea bărbatului bunătățile aduse.

— „Iacă... pâne de-a noastră, de-acasă”, zice Maria Filipan, și scoale din desagă un codru de pâne de grâu curat. Bărbatul o ia cu mâna sănătoasă, o poartă ca o anafură, o privește scrutător, cu ochii unui cunoscător, o întoarce și pe o parte și pe cealaltă, și nu se poate reține să nu rupă o bucată, să nu o ducă la gură și să nu o guste.

— „De mult n'am mâncat eu pâne de-acasă!”

— „D'apoi, 'or veni vremuri și mai bune”, zice nevasta, molcomindu-l,

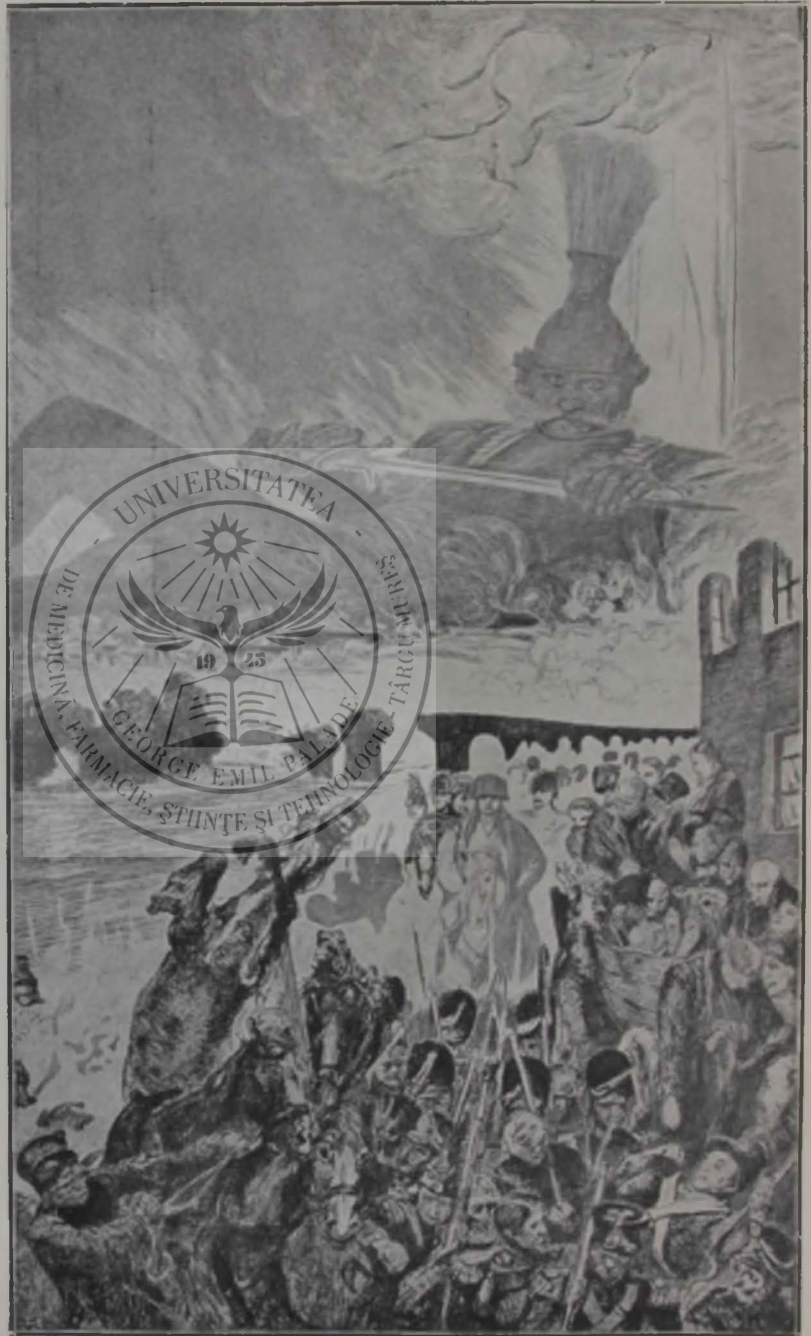
— „Hei, nevastă! Când?”

— „Când? Cât de curând! Numai tu să te faci sănătos!”

— „Cu mâna asta n'am să mai fac eu stară 'n țară!”

— „Așa zic doftorii?”

— „Zic și doftorii — da' simț și eu. Trei dește mi le-au tăiat”.

M. Klinger.

Războiul.

— „Vai de mine!” strigă femeia.

— „Taci nevastă — nu plânge — vezi, plânge!”

— atunci nu-ți mai spui — fiii! iaca! Inimă de

muiere, și pace", zice Gheorghe Filipan, cu ochii spre străin.

— „Și tocmai mâna dreaptă!", rupe tăcerea femeia, după un târziu.

— „Da, tocmai dreapta!... Da' ce să-i faci?! N'ai ce-i face, măi, omule, înțelegi? N'ai ce-i face!... Acum... numa' de una mi-e. 'Oi putea eu lucra? Întreb câte odată deștele alelalte două, cari mi-au mai rămas. Le dau poruncă: mișcați-vă! Să vă vedem! Da-s slăbănoage rău! — Am întreat pe dofforii ai mari de pe aici: Spuneți-mi, o să mai pot eu purta coarnele plugului?"

— „Și ce îi-au răspuns?"

— „...Stai, omule, stai! mi-au zis. Așteaptă. Răbdarea-i din raiu!"

A stat o clipă desnădăduit, dar numai o clipă. Și-a plimbat apoi bărbatul din nou mâna pe capul femeii și a întreat-o: „Nevastă! Cum stați cu lucru' câmpului?" Ea a început să-i istorisească, domol, cu mâinile în poală, cu ochii în ochii lui: „A fost greu de tot, bărbate! Numai eu știu ce am pălinit. Câte odată mi-a venit să iau lumea în cap. Da' m'am gândit: ai copii — unde-i lași? Ce s'a alege de ei, draguții?! Și-am inghițit în sec, și-am tras în ham mai departe. Singură am sămănat, singură am secerat, singură am dus snopii acasă. N'ai fi găsit brașe omenești. Doar ferește — că pe toate le-au dus la cătane! Văsăle mi-a purtat caii și l-am pus să fie pogănici. „Hei, unde-i ta f a-tău", ziceam de multe ori, „unde-i el, să pună umărul?"

Când a fost la secerat și am gătat, m'am închis în casă și am plâns. Nu mai era veselia de mai înainte. Și și am alergat cu Elenuța, ca să n'o ude băieții, că purta al de pe urmă snop din hoidă! — acu' jale — jale mare..."

O clipă a domnit tăcere. Se uitau numai unul la altul și-și strângeau mâinile mai tare.

— „Da', tot, nevastă, cum au fost sămănaturile?"

— „Bune, Gheorghe, bune. Da' n'am avut pușcă să lucru pământu' cum a trebuit. Să fi fost tu lângă

Gheorghe Filipan se uită în tavan. Stă câțva timp așa, pierdut... Se vede, dis de dimineață, cu coarnele plugului în mână, mănând boii: „hăis! cea!" l-e cald și-și șterge cu măneca cămeșii fruntea. Pământul e negru, mănos. Fierul plugului taie adânc, felii-felii. E o rumeneală pe crestele munților, care te îndeamnă să te uiți la munții Făgărașului. Într'un tufiș sporovăiesc câteva vrăbii gureșe. Și o prospătate, o prospătate de-ți vine să mai împrumuți zece piepturi, să ai cu ce răsufla!... Și, seara, cu fetița lui de mână — cu coasa de-a umăr, haida-hai, pe la cosit! Când veniau oboșiți acasă, de le ieșa înainte copilașul, de-l ridicau „tăta".

Gheorghe Filipan simte o lacrimă în ochi.

— „Hei, nevastă, e greu! O să-mi mai văd eu satu' meu?"

— „O să-l vezi, bărbate. O să-l vezi și are să mai dea și binele pe la noi, că de rău am avut parte din greu!"

Maria Filipan își duce obrazul la mâna bolnavă a bărbatului și șoptește, ca și când ar vorbi cu un om: „să te faci bine!", apoi câtră bărbat:

— „Să vii acasă, bărbate, că te-așteaptă lucru' câmpului. N'avem noi mult, da' tot avem. Mi-e milă să las câmpu' nelucrat. Imi plânge inima de jale. Înțelegi?"

„Păcat!"

„Păcat?"

— „Da, păcat, bărbate. Păcat să rămână pământ bun, neroditor!"

— „Al dreptate, nevastă, ai dreptate".

Și amândoi se gândesc acum la gospodăria lor, la lănișoarele lor de pământ, moștenite dela părinți și câștigate în sudoarea feții, se gândesc la copii și la viitorul lor și se tresăltă inimile 'n piept de jale...

„Stău să jur", zise străinul, care ascultase vorbele lor, „stău să jur că am să te mai aud în strană, bade Gheorghe, cântând „Ochiul inimei mele".

„Prea bine", surâde Gheorghe Filipan. „Prea bine. Dar când?" Și o lacrimă i se prelinge pe obraz în jos, căzând pe perina patului de spital...

† Mitropolitul Ioan Mețianu.

Stingerea patriarhului dela Sibiu constituie unul din cele mai dureroase evenimente în zguduitoarea tragedie a zilelor noastre. Privită sub aspect curat personal, ea n'a venit cu atribuțiile marilor surprinderi nebanuite, ci ci ori câtă sănătate rustică strălucia în chipul senin al mitropolitului Românilor ortodocși, asprirea celor 88 de ierni laborioase și-a întins giulgiul de ghiată într'un proces cu totul firesc asupra unei vieți, ce tremura cu licărirea tot mai slăbită a luminilor muribunde din policandrele vastelor biserici de închinare.

Din punct de vedere bisericesc și național însă, această dispariție se înfățișează ca una din acele pierderi mari, care poate influența soarta întregii biserici ortodoxe române. Credința aceasta o mărturisă adeseori însuși regretatul mitropolit, în serile de mișcătoare suferință ale sfârșitului său, de sigur nu cu sentimentul meschin al unui avar de viață, ci stăpânit de îngrijorarea părintească a arhierului pentru instituția, pe care a cămuit-o în proporția energiei și a facultăților sale sufletești, vreme atât de îndelungată. Ar fi, fără îndoială, o greșală și o impietate să ne îndoim de sinceritatea și justetea acestor confesiuni arhieresti, câtă vreme ne dăm seama de admirabilul spirit de intuiție realistă, ce împodobește pletele argintate ale mitropolitului Ioan Mețianu. Căci această însușire fundamentală a personalității sale s'a reliefat mai pronunțat decât altele, nu numai în legăturile personale de toate nuanțele ce le avea, ci și în conducerea și activitatea publică dezvoltată pentru biserică și neamul românesc.

Astăzi n'avem încă puțința de-a supune activitatea sa unei cercetări obiective, fiindcă ne lipsește pe de-o parte informația completă, iar pe de altă parte apropierea prea mare de regretatul dispărut împiedică formularea unei judecăți clare și drepte. Intocmai precum în aprecierea unei pânze picturale avem nevoie de *perspectivă*, spre a putea pătrunde în concepția și puterea de exprimare coloristă a artistului creator, tot astfel este și pentru istoriograf o necesitate esențială *distanța de timp*, care-i dă facultatea de-a privi nestingerit, în lumina criticismului istoric, întreaga viață persoanei ce formează obiectivul cercetărilor sale obiective.

Până atunci suntem siliți să rămânem în cadrele aprecierilor generale, cari firește n'au pretenția de-a fixa definitiv valoarea mitropolitului Ioan Mețianu în seria vlădicilor noștri, ci se reduc la rolul simplu dar necesar, de-a menține în conștiința poporului imaginea

chiar și numai conturată a figurilor, cari după vremuri au fost indicate prin voia sortii, să aibă o chemare îndrumătoare în dezvoltarea istorică a respectivului popor.

Prin urmare nu vom cerceta, în ce măsură s'a dezvoltat sub păstoria sa, concepția șagunistă privitoare la importanța bisericii, nici nu vom insista asupra spiritului de erudiție științifică, prin care un arhieru va privi problemele culturale și religioase ale instituțiilor cărmuite de el; și nu vom stărui nici asupra semnificației politice a cărjei arhieresti în viața națională atât de particulară a neamului nostru. Toate acestea sunt chestiuni adânci și complicate, cari numai prin cercetări liniștite și critice pot fi limpezite și puse în perspectiva clară a istoriei nepărtinitoare.

Rămânând de astădată pe teren pur personal, vom recunoaște că adormitul mitropolit a fost unul din puținii fericiți, pe cari natura i-a înzestrat larg cu darurile sale strălucite. Privia viața cu siguranța calculată a omului bogat în experiențe, prin diplomația și inteligența sufletească surprinzătoare, care nu l'a părăsit decât în clipele ușoare ale agoniei, a știut să-și păstreze calmul în toate problemele cari îl agitau. Ajustat de-o memorie neobicinuită și sprijinit de îndemnul statornice ale unei voințe de fier, nu areori pulverizată în lucruri mărunte, urmărirea înfăptuirea unei idei, cu perseveranța de muncă inepuizabilă, care nu dă greș și duce la biruință sigură.

În sufletul său trăia, ca într'un cavou prețios, optimismul senin și înălțător al generațiilor dispărute și credința puternică în schimbarea sortii poporului românesc. Meșter al cuvântului nemăestrit, vorba totdeauna în forma simplă și ușoară a oratoriei însă convingătoare atât prin iscusința argumentației, cât și prin înfățișarea simpatică a figurei sale de arhieru venerabil.

Așa a ajuns unul din cei mai populari vlădici ai neamului nostru. Amintirea lui va trăi multă vreme prin văile Ardealului, pe cari n'a uitat să le cerceteze în zilele de energie activă, cu dorința de-a strânge legăturile atât de necesare cu credincioșii săi număroși.

De aceea moartea mitropolitului Ioan Mețianu a lăsat în suflete regrete duioase.

C.

I. P. S. Mitropolitul Ioan Meșianu pe catafalc.

Fot. W. Auerlich Sibliu.

Convoitul preoșilor celebranți la înmormântarea I. P. S. mitropolitului Ioan Meșianu. Intre celebranți sunt și P. S. L. Ioan I. Papp Episcopul Aradului și Dr. Miron E. Cristea Episcopul Caransebeșului.
Fot. W. Auerlich Sibiu

Convoitul dela înmormântarea I. P. S. S. Mitropolitului Ioan Meșianu.

Fot. W. Auerlich, Sibiu.

Convoiul dela înmormântarea I. P. S. S. Mitropolitului Ioan Mețianu.

Fot. W. Auerlich, Sibiu

Armonice glasuri din suflet senin
 Iși iau cătră ceruri cărare,
 Cavântul le'mbracă vestmântul divin. —
 Mireasa mea dulce, cu țic-ți închin
 Acuma întâia cântare.

Ca mâne, la semnul tiranei porunci,
 Și cântec și farmec se curmă,
 Muri-va isvorul și freamătu'n lunci,
 Dar tot cătră tine, frumoaso, atunci
 Cânta-voiu cântarea din urmă.

Că bolta albastră în tainele ei
 Etern un stăpân ne ascunde? —
 La ruga de flacări a ochilor mei
 Eu văd că'mpietrită zeițe și zei
 Și nu vor, sau nu-mi pot răspunde.

Întâia mea rugă spre ochii tăi vii
 O 'nalț în cuvinte, minune,
 Ca mâne și ciasul din urmă-o veni
 Și tot cătră tine atunci voiu rosti
 Și ultima mea rugăciune.

Răsar din adâncuri și iarăș dispar
 Icoane duioase, senine,
 Ne-aplecă furtuna și timpul fugar. —
 Ridic pentru tine întâiul palnar
 Și-l beau până'n fund pentru tine!

Ca mâne argintul în păr ne-o cădea
 Și-apoi într'o zi o să vină
 Cu cupa ei moartea alin să ne dea...
 Și cupa din urmă cu sete voiu bea,
 Voiu bea pentru tine, Lumină!...

I. U. S.

CRONICA.

CRONICA LITERARĂ.

Ce fel de literatură dorim noi?

Este literatura și arta numai pentru câțiva aleși, ori menirea lor este să încânte pe cât mai mulți, dacă se poate, chiar popoare întregi?

O întrebare de mare însemnătate aceasta, fiindcă dela deslegarea ei atârnă, în mod firesc, îndrumarea literaturii și a artei peste tot.

Eu cred că, în parte, chiar vremurile mari și de prefaceri adânci, pe cari le trăim acum, ne vor ajuta să aflăm adevăratul răspuns la întrebarea pusă și, prin urmare, și adevărata îndrumare ce o căutăm. Pentrucă, orice s'ar zice, eu nu recunosc că la zângănitul armelor ar fi amuțit muzele. Nu! n'au amuțit! Și vom vedea îndată pentruce.

Nu-i vorba, se știa și până acum în literatura noastră românească, că viforul din 1848 a deșteptat pe Români din patru unghieri la conștiința de sine prin glasul poetic alui Andreiu Mureșanu („Desteaptă-te Române!”) și la conștiința drepturilor lor istorice și naturale prin glasul profetic alui Simeon Barnuțiu, care a vorbit la Blaj nu numai celor 40.000 de Români adunați acolo, ci neamului întreg de-a pururi și de pretutindeni. Tot în vremuri mari, și despre cele mai mari vremuri ce le-a trăit neamul nostru vre-odată, a scris Nicolae Bălcescu minunatul său poem: „Istoria Românilor sub Mihaiu Vodă Viteazul”. Și tot în așteptarea clipei înfricoșate, când Duhul Domnului va trece pe pământ, a scris și Alecu Russo admirabila „Cântare a României”. Sau ca să venim la zeul, a cărui sceptru stăpânește întreaga literatura noastră modernă, la Mihail Eminescu: nu ne-a dat el, după descrierea sbuciumatei lupte dela Rovine, cel mai delicat răvas de dragoste?

De din vale de Rovine
Grăim, Doamnă, către tine,
Nu din gură, ci din carte,
Că ne ești așa departe.

Să nu cugetăm, că izvorul poeziei ar fi secăt, și că astăzi nu s'ar mai scrie lucruri așa frumoase, ca odinioară. Nu! Câte răvașe pline de o dragoste tot atât de adâncă și de sguuitoare, ca cel de după lupta dela Rovine, se trimit și astăzi iubitorilor de acasă după lupte ca cele dela Ivangorod, Lacurile Mazurice, Isonzo etc.?!

Ascultați, de pildă, cum se întrebă și cum se roagă de frumos o mamă din popor pentru fiul ei mort pe câmpul de luptă:

Oare, fiul meu iubit,
Ce-al făcut, când ai murit?
Cine lângă tine-a stat?
Și pe cin' tu ai strigat,
Ca să-ți fină lumina,
Când gătași cu viața?
— Iartă, Doamne, fiul meu
Și du-i sufletelul său
Și-l așează 'n raiul Tău
Și îl hodinește trupul,
Că noi nu-l mai vedem altu!

Sau cum își descrie un biet păstor din Holod înmormântarea sa de pe câmpul de luptă:

Că pe mine m'a 'ngropa
În câmp la Galiția:
Între tufe de stejar,
Ese un domn ghinărar;
În loc de tras clopotele
Va da Rusul cu tunurile,
De-or răsuna dealurile;
În loc de popă cetind,
Veni-vor corbi croncănind...
Trâmbițaș cu trâmbița,
Și dobașul cu doba;
De trei ori doba va bate,
Și-oiu fi iertat de păcate...*)

Spuneți, nu sunt vrednice versurile acestea din războiu să fie puse ori când alături de acelea din mult laudata „Miorița”, în care se descrie nunta, adecă moartea mândrului ciobănel, tras printr'un inel?

Iar la cea măicuță
Să nu-i spui, draguță,
Că la nunta mea
A căzut o stea,
C'am avut nuntași
Brazi și pălținași;
Preoți munții mari,
Paseri lăutari;
Pășerele mii
Și stele făclii!

Dar să încetez cu poeziile, pentrucă scopul meu nu este să arăt frumusețile poeziei populare celei noi. Poate că o voi face aceasta altădată, când îmi vor îngădui vremea și împrejurările. Acum am voit numai să arăt, că și astăzi se scrie tot atât de frumos, ca și mai demult; ba astăzi se întâmplă ceva, ce nu s'a prea întâmplat până acuma: **poporul nostru de rând cere cărți de citit.** Intrați, vă rog, în oricare spital, unde sunt răniți de-ai noștri, și veți vedea, cu ce dor nespus înghit ei slovele tiparului românesc! Și știți, ce cărți se cer cu deosebire? Cărțile religioase, iar dintre celelalte cele într'adevăr populare, adecă cele scrise pe înțelesul tuturor! Dacă nu-mi credeți mie, întrebați pe doamnele și domnișoarele cari îngrijesc pe răniții noștri!

Teologii noștri nu se pot mira în de ajuns, cum se poate însufleți poporul și astăzi pentru niște bazaconii apocrife, ca epistolia Domnului nostru Isus Hristos, Visul Maicii Preciste, epistolia cea nouă etc. Uită însă de ceea ce a spus deja și sfântul apostol Pavel, că poporului, ca și copiilor, trebuie să le dai lapte, nu mâncări tari; povestiri frumoase, nu dovezi seci; adevărul nu e primit gol, ci numai îmbrăcat în chipuri și icoane! — Și tot pentru aceasta sunt și astăzi mai căutate vechile cărți populare: Alexandria, Fabulele lui Eson, Robinson Crusoe ș. a. și numai unele din cele mai nouă: Povestea unei coroane de oțel, Războiul nostru pentru neatârnare, Din țara Basarabilor, și încă vre-o câteva. Da! Pentrucă numai acestea sunt scrise pe placul poporului.

*) Comunicat autorului de dsoara Valeria Radu.

Si intr'adevăr, ca să revenim la întrebarea pusă în fruntea acestor sîre, ce poate să dea scriitorilor și artiștilor avântul cel mai puternic? Oare nu cugetul, că ei vor fi apreciați și gustați de cît mai mulți frați? Oare nu îndemnul dat chiar de un poet al nostru?

Așa cuvântul să vi-l pregătiți —
Ca mii de inimi la un fel să bată,
Si miilor de veacuri să vorbiți.

Da! Singur acest gând îi poate însufleți pe scriitori și pe artiști cu atîta putere, încît gândirea și simțirea lor, spîrgînd marginile obicinuite ale timpului și ale locului, să stea peste timp și peste spațiu, în vecii vecilor, purtate pe aripile frumuseții artistice celei netrecătoare. Pentrucă contrar bunurilor materiale, cari se micesc și prăpădesc prin împărțire și risipire, bunurile spirituale, prin urmare și literatura și arta, răspîndindu-se, cresc și se măresc. Nu câștigă oare în putere un adevăr, pentru care bat mii și milioane de inimi, și în frumusețe un vers ori un chip ce desfătează pe toți?

Cîteva pilde vor arăta mai bine ce voim să zicem.

Sunt dramele lui Shakespeare numai pentru cîteva aleși, ori ele formează tot atît de mult hrana sufletească a copilului, ca și a bărbatului englez, sau ca și a bătrînului plin de experiența vieții? Divina Comedia lui Dante desfătează numai pe pricepători rari, ori e citată și recitată de toți fiii Italiei? Pictura, sculptura și arhitectura unui Michelangelo ori a unui Leonardo da Vinci este numai pentru cîteva critici de artă, deprinși a descoperi și cele mai tînuite frumuseți artistice, ori extaziaza și pe țărani simpli, cari, neștiindu-și arăta altfel umirea și plăcerea, exclamă: „Com' é bello!” („Cum e de frumos!”) Sau ca să vorbim și de ale noastre: Nu recitează oare și poporul nostru dela sate versuri și strofe întregi din cîte-o poezie de George Coșbuc, pe care a auzit-o vre-odată declamîndu-se ori cîntîndu-se? De cîte-ori am auzit eu fete din popor se petînd cuvintele lui Coșbuc din „Dușmancele”:

Bogata-și pupă boii 'n bot,
Îmbătrînind cu boi cu tot!

Și cîte altele! Pentruce? Pentrucă versuri ca acestea, deși sunt mai poleite și mai lustruite, sună totuș la urechea poporului, ca propriile sale cîntece:

Că-mi dă mama ochii mei
Și face cît boii tăi;
Și-mi dă mama gurița
Și face cît curtea ta. etc., etc.

Sau cine n'a auzit și pe flăcăii de pe sate cîntînd „Numai una” a aceluiaș poet?

Dar Eminescu însuș nu și-a ajuns culmea în poeziile scrise în formă populară? În „Doina”, „Ce te legeni codrule”, în „La mijloc de codru des” și mai ales în „Lucefărul”, în care nu numai subiectul e împrumutat din basmele poporului, ci chiar și versuri, ba și chipuri și asemănări întregi sunt ca și ale celor mai fermecătoare poezii populare. De exemplu, descrierea fetei de împărat din strofa a doua:

Și era una la părinți
Și mîndră 'n toate cele,
Cum e Fecioara între sfinți
Și luna între stele.

Și ca să nu uităm nici de puțina noastră pictură națională: nu zic oare țărani din părțile Sibiuului și ale Tâmpăhazei, cari au prilej să vadă în bisericele de acolo chipuri de Octavian Șmighelschi: „Uite, cum se uită Hristosul ăsta! Par'că ar fi viu! Așa-și pironeste privirile asupra ta!” Nu e asta artă pentru cei mulți?

Pildele s'ar putea înmulți. Dar la ce?

Multe, puține, ele dovedesc odată mai mult, că literatura și arta adevărată, deși e aristocratică prin origine, e totus democratică prin menirea ei: Vine dela un ales, și se adresează celor mulți chemați!

Chiar și lucrările în stil mare, operele „de longue haleine”, cum zic Francezii, operele grandioase, cari prin proporțiile lor cuprind epoci și generații întregi, numai așa au viitor, dacă se inspiră din popor; dacă-i dau poporului ale sale dintru ale sale, adecă lucrările curat naționale. Așa a făcut Goethe „Faust”-ul, cea mai măreață lucrare a sa, și una din cele mai de seamă ale literaturii universale, inspirându-se din legendele poporului său despre doctorul Faust. Așa a făcut și celalalt mare german, Richard Wagner, operele sale cele mai minunate („Lohengrin”, „Inelul Nibelungilor”, „Parsival”), prelucrînd tradițiile populare germane, mai ales cele creștine din veacul de mijloc. Așa trebuie să facă și viitorii intruchipători ai însușirilor artistice ale neamului nostru: fie în cuvinte poetice, fie în culori pitorești, fie în linii sculpturale, ori în sunete muzicale!

Cînd mă gândesc la minunile de frumusețe, pe cari le-au făcut marii artiști, străini și români, din produsele Muzei populare, din materialul oferit de închipuirea poporului, — involuntar îmi vine în minte povestea „Găinăresei” așa cum a spus-o unchiușul cel sfîtos, P. Ispirescu. Cunoașteți povestea aceasta: Într-o zi bate la poarta unui împărat o fată sărăcă și înăcăjită, cerînd să i-se facă și ei ceva rost la curte. După multe rugămînti și ploconeli ajunge găinăreasa, adecă să poarte grijă de găinile cele multe ale curții împărătești. Și, fiind fetița de ispravă, și-a purtat slujba cu înțelepciune, încît era iubită de cei mai mari și pismuită de semenii și mai ales de semenele sale. Odată, ducându-se împăratul cu împărăteasa și cu fiul lor, cu Făt-frumos, la o nuntă împărătească din vecini, s'a rugat s'o lase de-acasă și pe găinăreasa noastră. Cîț ce a ieșit fetița de acasă, s'a și făcut nevăzută din mijlocul oamenilor, pentrucă, vedeti, ea era năzdrăvană, și în aceeaș clipită se arată, îmbrăcată în niște haine frumoase de aur, la nunta unde era și Făt-frumos, se prinse în horă lîngă el, jucă și vorbi mult cu el, pînă ce îi căzu băiatului tronc la inimă. Făt-frumos îi luă, drept amintire, un inel din degetul ei, și apoi pieri într'o clipită, după cum și venise. — Tot așa se întîmplă și la a doua nuntă, cînd se arată îmbrăcată în haine de mărgăritare; apoi la a treia, cînd se îmbracă în cele cu diamante, încît Făt-frumos, fiul împăratului, era să moară de dorul ei, nu alta! Și necazul era, că această frumoasă copilă se îmbrăca așa numai pe cîteva clipite, se arăta lui Făt-frumos, și apoi iarăș pieria, ca o nălucă, și nu mai avea de unde o lua. Făt-frumos căzuse greu bolnav la pat, și spuse părinților, că nu se va scula, pînă ce nu-i vor aduce pe aceea, în degetul căreia se va nimeri inelul zinci celei frumoase. Au cercat, firește, la toate fetele și nevestele din împărăție,

dar nu s'a nimerit în degetul nici uneia, numai în degetul găinăresei atât de disprețuite și batjocorite. Când intră ea în palat, toți curtenii bufniră de răs la cugetul: oare și la aceasta se poate nimeri inelul zinei? Și iată că, spre uimirea tuturor, inelul se potrivește pe degetul ei, ca și cum de când lumea ar fi fost tot acolo. Și atunci n'a mai fost încătrău. Găinăreasa a fost rugată să se gătească de nuntă. Și s'a gătit așa de frumos, încât toți rămaseră cu ochii blejdiți la dânsa, uimiți de atâta frumusețe.

Povestea aceasta, zic, îmi vine în minte, ori de câteori mă gândesc la minunile de frumuseți, pe cari le-au făcut marii artiști, străini și români, din comorile închipuirii poporului. Dar precum Făt-frumos din poveste numai prin inelul dragostei a fost în stare să descopere în găinăreasa aceea umilă o adevărată zină, — tot asemenea numai Feți-frumosii gândirii, numai geniile adevărate, cari poartă în sufletele lor inelul fermecător al adevăratelor creațiuni artistice și literare, numai ei pot descoperi aur, mărgăritare și diamante sub șgura, adică sub învelișul de multeori atât de simplu și de comun al produselor Muzei populare. Ei sunt fericiții aceia, prin a căror glas vorbesc și se învecinicesc neamurile. Pe aceștia îi ascultăm și-i admirăm. Ei să ne vorbească!*)

Beiuș, Decembrie 1915.

Prof. Ioan Georgescu.

*) Unele din ideile acestea au fost expuse de autor și într-o conferință literară ținută la Beiuș în 1914.

CĂRȚI NOUI:

Cântece din războiu.

I *Vitejești*, II *Dor și Jale* adunate de *Dr. Dimitrie Cioloca*, prețul volumului I 40 fil., volumului II 44 fil. Cântecele însoțesc în tot locul pe țărănul nostru, la plug, la sapă, în năcaz și veselie în pace și în războiu. Cântecele exprimă sentimentele și gândurile lui. — De aceea ne sunt îndeosebi prețioase cântecele din războiu, cari vor contribui mult la cunoașterea sufletului poporului nostru. În aceste 2 volume se deslușesc câteva însușiri distinse, contestate până acum acestui popor. — Colecțiunile cântecelor din războiu vor putea fi publicate abia după încheierea păcii, dar ne bucurăm că sunt oameni, cari adună aceste poezii și publică din ele, pe acelea pe cari le pot publica, pe cele mai bune.

Volumul I conține 37 poezii, parte apărute la timpul său prin diferite reviste și ziare dela noi, iar volumul II conține 32 poezii absolut inedite și primite direct dela autori.

Ar fi bine dacă s'ar colecta cântecele din războiu din toate ținuturile locuite de Români și în aceasta privință ar putea face foarte mult intelectualii dela sate. Acum să le adunăm să nu se piardă, va veni vremea când ele se vor selecționa! Cântecele adunate de Dl. Dr. Dimitrie Cioloca au și favorul că sunt bine selecționate și cu pricepere aranjate. — Vor fi de îndemn

de la
Dela noi.

Povești bucovinene de Alexandru Leca Morariu cu desenele pictorului Gottlieb Schmidt, tipărite în Suceava la Tipografia societății „Școala Română”. — Este una dintre cărțile, cari vor fi slovenite cu plăcere de soldații răniți prin lazarete și spitale, și de copiii școlilor populare.

Convoiul dela înmormântarea I. P. S. Mîtropolitului Ioan Mețianu.

Fot. W. Auerlich, Sibiu.

Arta și războiul.

Sufletul artistului este întocmai ca și frunza din vârful plopului, tremură și la adierea celui mai ușor vântuleț.

S'ar fi putut oare ca formidabila deslănțuire a tuturor patimilor omenești, războiul, să lase neatins sufletul artistului? În cele dintâi manifestări ale artei întâmpinăm deja lupta ca motiv de predilecție. Păreții peșterilor ca locuințe preistorice, diferitele instrumente, dar mai cu seamă armele, erau de comun decorate cu scene războinice. De la acest început și până la arta clasică — greacă și romană întâlnim tot felul de imagineri idealizate pentru războiu și moarte. În cele mai vechi găsim câțiva lupători, reprezentanți ai puterilor dușmane, frumoși în luptă frumoasă. Așa ni s'au păstrat și azi pe atâtea timpănoane a le templelor clasice. Simbolul războiului, zeul Marte, este bărbat frumos, înalt, mult frumos de cât războinic, cu toate că are coif scut și sabie. *Moartea* este simbolizată printr'un tânăr frumos cu faclă întoarsă în mână. Rar de tot întâlnești în arta clasică câte o icoană mai realistă a războiului ca b. o. mozaicul din Pompei, care încă ne arată mai mult o desfășurare a puterilor dușmane decât războiul cu toate atrocitățile lui; mai mult un joc al puterilor, o luptă frumoasă în care se reliefează și mai mult frumusețea corpului bărbătesc, idealul lumii clasice, decât pustiirea dușmanului cu toate mijloacele cum pricepem noi azi războiul.

Abia *Renașterea* caută să prindă câte o luptă întreagă, o împrejurare de cetate cu toate trupele și întreg aparatul războiului medieval. Adevărata imaginațiune realistă a războiului ne-o dă abia *Barocul*, întrucât *Renașterea* nu desena războiul contimporan, ci prefera motivele antice. *Barocul* și perioadele următoare produc abia desenatorii războaielor din timpul *Renașterii*. Desenele astea aduc un aparat enorm, trupe întregi cu amănunte multe și precise. Războiul lor era de fapt pitoresc încă. Era o ciocnire a trupelor frumos îmbrăcate și așezate în șiruri compacte. Iar desenatorii erau foarte des cunosători ai științelor militare, uneori chiar femeinici și vestii constructori, angajați pentru întăriri și apărări de

cețăți ca b. o. *Lionardo da Vinci*. După inventarea prafului de pușcă și intrarea în scenă a tunurilor crește tot mai mult distanța dintre trupe. Războiul nostru nici nu mai are așa zicând desfășurări în sensul celor clasice și medievale. Câmpul de război este pustiu, oamenii sunt sub pământ, în tranșee, în văzduh sau sub apă și își trimit moartea dela îndepărtări de zeci de kilometri. Este deci prea firesc că desenatorii războiului nostru revin iarăși la tipizare, la redarea războiului prin simbol.

Simbolul războiului era de mult, din evul mediu, cum o vedem la *Dürer*, scheletul, simbolul morții. (pag. 39) *Călăreții apocaliptici*, motivul reimprospătat și de *Böcklin* (taloul de pe copertă) este azi prea uzat. Scheletul cu coasa, cu trompeta suflând alarma ca la *Stefano della Bella* (pag. 29) sau cu toba ca la *H. Menzel* (pag. 40) încă nu mai este

Dürer.

Războiul.

moartea zilelor noastre. *Moartea*, care vine într'un proiectil 42 și distruge mii de vieți omenești într'o clipită — ce-i scheletul cu coasa față de *moartea* asta? Și *Menzel* a simțit că tehnica modernă va schimba fața morții și vedem că caută o deslegare în vigneta „granata” (pag. 44). *M. Klinger* desenează războiul ca un vulcan, care varsă armatele în fruntea căror plutește fantoma *Napoleon*, abandonând total

obișnuitul schelet. Însă nici imaginațiunea lui Klinger nu este întreg războiul de azi: *Stuck* are poate una din cele mai frumoase imaginațiuni ale războiului (pag. 28), care este interesantă și pentru că prezintă reînnoirea principiului clasic. Tot așa profesorul *Kolb* care desenează o scenă, *apărarea steagului* (pag. 28) ca simbol al luptei, condus iarăși de principiul clasic.

Războiul nostru cu totul nou în caracter va aduce și în artă principii noi și simbol nou pentru moartea nouă.

Al. S. Iorga.

A. Menzel.

Alarma.

Filozofie.

Mit și cunoștință.

Fiind omul de el însuși mai aproape, nu-i mirare, că înțelege lumea din afară mai comod, îmbrăcând-o în elemente smulse din sufletul propriu. În proiecțiunea „eului” asupra aceluia ceva, ce nu este „eu”, consistă de obicei mitul!) Frațiunea cea mai intimă a cunoștinței omenești a fost și este și astăzi... mit — în sensul acesta: o revărsare a sufletului din alvia sa asupra câmpurilor, ce-l mărginesc. Înțelegerea aceasta al cuvântului îmi pare însă prea restrânsă.

Mitul este un product al geniului nostru, product fără care nu înțelegem în lumină vie faptele experiate. De temelul intuiției imediate analiza și imaginația noastră construiesc anumite tipuri de fenomene, la cari reducem datele descoperite prin observație sau experiment; aceste fenomene *originare* considerate ca feți ai minții creatoare sunt *miturile*.

Vânătoarea științei după fenomenele tipice își are rațiunea sa de a fi în cele mai tainice ascunzături ale cunoștinței. Rostul miturilor este să organizeze haosul impresiilor. Aducându-le în legătură cu fiii gemeni ai existenței: materia și spiritul, sunt ușor de „clasificat”.

Înțelegerea, cum zic, sau lămurirea diferitelor fenomene naturale este reducerea lor, printr'o mințioasă fărâmițare ideală și printr'o construcție intelectuală, la *modelele tipice*.

Modelele fundamentale, originare sunt extrase din lumea empirică, elaborate de inteligența constructivă a omului. În viața socială ne alegem reprezentanți, — în chip asemănător, dacă ni se iartă metafora, le născocim și lucrurilor „*reprezentantele*”...

Intuițiile, pe cari se bazează fărâmițarea ipotezelor,**) sau combinațiile filozofice, sunt externe sau interne;

*) Intrebuințez cuvântul într'un înțeles derivat.

***) Înțeleg prin ipoteză numai un anumit soi de „presuperaeri”.

deoparte materia în mișcare, de alta stările sufletești. Miturile le grupăm dupăcum isvoresc dintr'o regiune sau alta a experienței nemijlocite. Aceste grupe abstracte, abia fixate, se și despică, ca niște globurile de mercur, în multe altele. Nu-i mare greutate, să întrezărești nuanțele mai pronunțate.

Avem un fapt mărunț: o peatră să oprește din sbor... Ce zărim în el? Filozoful antic credea, că peatra recade la pământ „ostenindu-se” sau „găsindu-și locul natural”, ca o pasere cuibul, — el vedea cu alte cuvinte manifestându-se o dispoziție internă a pietrii în trecerea ei dela mișcare la repaos. Fizicianul depe vremuri înlocuia deci faptul, despre care-i vorba, printr'un caz experiat zilnic cu el însuși.

Știința nouă încearcă pe altă cale să se furișeze în taina fenomenelor de mișcare: le interpretează printr'un moment de-aceeaș natură, luând în ajutor tipul mișcării libere, uniforme, neinfluențate din afară prin nimic. Traiectoriile corpurilor le lămurește complicând mișcarea ideală cu... rezistența mediului de exemplu. De însemnătate în procedeul de față este operația cu „fenomenul originar”. Mișcarea pretinsă de principiul mecanic al perseveranței, cu toate că n'o găsim nicăiri în experiența externă, este totuși o idee compusă în *spiritul* acesteia...

Trecând la miturile clădite asupra spiritului constatăm, că unii cugetători au presupus în toate stările de conștiință metamorfoza unui singur element psihic; un „impuls nelămurit”, „reprezentarea” sau „voința”. Elementul psihic considerat ca substrat al vieții sufletești nu este însă o simplă porțiune tăiată din complexul faptelor interne; și-aici avem de a face cu idei creatoare, cari se leagă, ce-i drept, de-o anumită părțică a celor simțite, dar sunt mai mult decât atât.

Mai amintesc, că laturea psihologică a lumii noastre a fost interpretată totdeauna numai în sens psihologic, în care la unele din sistemele de filozofie materialistă li s'a năzărit ceva material, ceva atomic și în stările de conștiință.

Munca noastră intelectuală este astfel în mare parte o continuă înălăturare și înlocuire a nemijlocitului văzut, auzit și simțit prin imagini cizelate de noi.

Dându-se formulei mlădierea cuvenită avem:

1. O întâmplare externă, spațială, materială, înlocuită printr'un moment extern sau printr'unul intern.
2. O întâmplare internă, nespațială, psihică tradusă în termeni interni sau externi.

Nu cred, să se găsească mituri, cari să nu cadreze cu șema aceasta: o grupă culminează în lumea ca „atom și mișcare”, cealaltă în lumea ca „idee” sau „voință...”

Pare poate paradoxal, că vorbesc în acelaș spirit despre ipotezele științifice ca despre construcțiile metafizice. O fac aceasta, fiindcă le privesc numai întrucât sunt creațiuni de ale inteligenței ajunse în contact cu datele imediate ale simțurilor, — nu și din alte puncte de vedere, din cari ar rezulta eventual o diferență în gradul lor de îndreptățire.

Ne-am însușit funestul obicei de a zimbi, când e vorba despre „*antropomorfisme*” filozofiei (până și ultimul mare filozof — Bergson — este adeseori

privit prin aceeaș pretențioasă prismă critică). Ne este tuturora evidentă ființa mitologică a științei aristotelice sau a sistemelor de metafizică, — vedem tandăra din ochii altora, dar cea din ochiul nostru nu...

N'o să fiu învinuit pentru perspectiva aleasă; problema mitului în cunoștință pusă odată sub un unghiu de vedere mai larg, trebuie să se observe, că aceleași tendințe adânci stau la temelia antropomorfismelor amintite, ca și la cea a ipotezelor moderne. Analogia nu exclude bineînțeles o însemnată diferență specifică între ele. Am însă convingerea, că nimic nu luminează așa de bine natura și valoarea ipotezei științifice ca tocmai un termen de comparație între ea și... fizica antică. Obsedați de ideea deosebitei dintre ele suntem aplicați să dăm teoriilor noastre aureola „absolutului”.

Făcându-le însă o asemănare mai nepreocupată și mai tolerantă ni se evidențiază focarul mitic al științei, cu care ne mândrim.

Urmărirea mitului în cugetarea omenimei învățându-ne, că oglindirea lucrurilor în conștiință este atât și nimic mai mult, ne ferește de păcatul mortal al cunoștinței: dogma.

...O apă văroasă, în care se petrifică organismele ideilor, este dogmatismul. Pulsul sistemelor materialiste și spiritualiste este regulat de încrederea dogmatică în „atomi” sau „voință”. Amândouă curentele de cugetare nu procedează mai caminate decât copilul, care caută ceva real înăpoi reflexului din oglindă. A înlătura însă materialismul cu armele spiritualismului, sau invers, înseamnă a ne scăpa de dracu cu ajutorul lui Belzebug... Din parte mi cred, că nu putem distruge pe unul, fără de a nimici și pe celălalt.

Ca aderent al acestor sisteme dogmatice vrând nevrând tratezi inteligența, ca o derivație pasivă a realității, ca o misterioasă fabrică de adevăruri „absolute”, ca un apendice, care nu-i, propria și „realitate”, ci reproducerea acesteia pe alt plan de existență.

Este greu și inutil să discuți o teză atât de absurdă; dacă privești *mitul*, dezvoltarea biografică sa, nu stai un singur moment la îndoială, că inteligența-i un factor determinant în sinul realității, un centru de activități spontane, un creator de ficțiuni, o forță elementară a naturii, ca să zicem așa, nu umbra ei.

Sfiala teoretică simțită de unii în fața criticismului filozofic, care nu-i decât conștiința despre rolul formulat în urmă al inteligenței, își găsește întrucâtva explicare în prejudețul, că ar fi dejositor pentru homo perfectus să nu ajungă — *absolutul*...

Ce teorie a cunoștinței adoptezi, este un pas de importanță enormă pentru viața spirituală, căci teoria cunoștinței nu este o simplă teorie între multe altele, ci începutul strălucit sau dezastruos al unei adânci sau mărginite concepții despre lume...

Lucian Blaga.

Calvinismul și literatura românească.

O carte necunoscută de pe vremea lui Gheorghe Răkoczy I. (1639).

I.

Biserica romano-catolică niciodată n'a fost și nici astăzi nu este biserică „națională”. Inșus numele ei ne arată că ea a ținut totdeauna să fie o biserică „universală”, „generală”. Dar înainte de reformațiune nici biserica răsăritului nu a fost atât de „națională” cum se pare și în zilele noastre. Și ea ținea să aibă un caracter universal și de aceea nu admtea păstrarea și rostirea cuvântului lui Dumnezeu decât exclusiv în limbile canonizate, parte în limba grecească, parte în paleoslavă, întocmai cum biserica romano-catolică nu cunoștea decât o singură limbă, pe cea latină, ca să nu mai vorbim despre cea evrească. Reformațiunea rupe cu tradiția și și fixează ca ținta cea mai de frunte *tălmăcirea cărților sfinte în limbile vii ale popoarelor*, ca să le înțeleagă toți. Cumu grăiasse și sfântul Pavel ap(o)s(to)lu către Corinteni 14 capete în sfânta beserecă, mai bine e a grăi cîn ci cuvîn te cu înțelesu decâtu 10 mie de cuvîn te neînțelese în limbă striină”, ne spune Coresi în epilogul *Evangheliarului* tipărit la 1560—61 în Brașov și o repetează, și el și alții, aproape în fiecare carte nouă care se tipărește de aici înainte.

Un călugăr de origine din Bihorul ori din Maramureșul atins de valorile husitismului, al căruia nume nu-l cunoaștem, ne-a dat cea dintâi traducere a cărților sfinte în românește, poate „în mănăstirea din Peri sau aiurea”¹⁾. Tălmăcirea lui însă nu s'a tipărit, ci a rătăcit prin deosebite manuscrise copiate de umili preoți dela sate. Căpiile ei cele mai vechi sunt abia de prin jumătatea a doua

¹⁾ N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688*, București 1904, p. VII. La p. 19 ni se spune ceva mai vag: „într'un unghiu sălbatic din Maramureș sau Ardealul vecin cu înălțimile maramureșene”. Dl Sextil Pușcariu în lucrarea sa *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, Halle 1910, p. 35 și 40, bazat pe fapte lingvistice, crede că traducătorul a putut fi din părțile mai apropiate de Oradea-mare, mai ales că tocmai în părțile acestea a fost mai lătit husitismul (cfr. Hurmuzachi, *Documente*, I, 2, Nr. 507). Un teritor mai extins cuprinde localizarea făcută de dl Ovid Densusianu într'o serie de prelegeri ținute la universitatea din București în anul 1907—8: Bucovina, Maramureș și părțile nordice din Ardeal până în regiunea Munților-apuseni, Părerea dlui Isidor Ieșan, că cele mai vechi texte românești ar fi fost traduse și aduse de niște sectari paulicliani macedoneni (v. *Secta Paterend în Balcani și în Dacia-Traiană*, etc., Buc. 1912, pp. 817 și urm.), ca nebazată pe destule dovezi de limbă, nu o putem lua în considerare.

a secolului al XVI-lea. Totuș ele arată particularități de limbă, care trebuie să fie mai vechi cel puțin cu 100 de ani decât acest secol, semn că traducerea primitivă, care a servit de model copiștilor deosebitelor manuscrise vechi ale noastre, „s'a făcut în prima jumătate a veacului al XV-lea, cam între 1425 și 1450”²⁾.

Tot reformațiunii îi datorim și cele dintâi tipărituri românești.

Dintre protestanții mai întâiu Sașii au încercat să atragă pe Români la noul învățături, tipărindu-le cărți în limba lor. Cu *Catehismul* tipărit de ei în Sibiu la 1544, asupra existenței căruia, ba chiar și a textului lui copiat la 1607 de popa Grigore din Măhăciu și publicat de *Hasdeu* printre așanumitele „texte mähăcene” sub titlul de *Intrebarea creștinească (Cuvente den bătrâni*, II, p. 99 și urm.), nu mai începe astăzi nici o îndoială, se încep tipăriturile românești din Ardeal.³⁾ Și, după ce nu se poate dovedi cu nimic că la 1559 sau 1560 s'ar fi tipărit și la Brașov un astfel de catehism,⁴⁾ urmeză numai decât în șir tipăriturile lui Coresi făcute în cea mai mare parte tot la îndemnul Sașilor. Astfel tipărește el în Brașov *Evangheliarul* românesc la 1560—61, *Praxiul* sau *Faptele Apostolilor* la 1563, o *Psaltire* românească la 1568, alta la 1570, și una slavo-românească la 1577, precum și *Evanghelia cu învățătură* dela 1580—81.⁵⁾

Dar încă la 1564 protestantismul în Ardeal se despărți definitiv în două secte: cea *luterană* a Sașilor și cea *calvină* a Ungurilor, din care se deslăuie peste câțiva ani, la 1568, noua sectă *unitară*, rămânând tot ungurească. De aci încolo și Ungurii încearcă să și câștige proseliți printre Români. Mai întâiu și ei porniră pe aceeași cale ca și Sașii: tipărirea, din inițiativa particulară, de cărți străbătute de învățăturile nouă, pentru a fi sprijiniți în curând și de puterea lumescă a „craului” Ioan Sigismund, fiul catolicului Ioan Zápolya și al Poloniei Isabela, care trecuse la reforma, mai întâiu fără a face deosebire între luteranism și calvinism, iar mai târziu lucrând exclusiv numai pentru acest din urmă. Sprijinul care li se punea în vedere din partea stăpânirii îi făcu mai îndrăzneți decât Sașii luterani, care, comiții în urma primirii reci făcute de majoritatea Românilor catehismului dela 1544, care nu admitea decât două taine, botezul și împărtașenia,⁶⁾ se arătară de aci înainte mai blânzi și considerară tipărirea de cărți românești mai mult de o bună afacere comercială decât de un mijloc eficace de a converti pe Români la noua credință, mai ales după ce n'aveau putere decât asupra celor câteva sate din preajma orașelor lor.

Indrăsneala Calvinilor se arată chiar dela cea dintâie lucrare tipărită românește la îndemnul și cu sprijinul lor: *Tăcul Evangheliilor* și *Molitvenicul* lui Coresi, scoase într'un singur volum la 1564 cu „chelciugul și

banii” jupânului Forró Miklăuş, cel din urmă tradus din ungurește după *Agenda* lui *Heltai Gáspár* poate de însuș editorul.⁷⁾ În comentariile ce însoțesc evangheliile, pentru care s'a utilizat textul *Evangheliarului* dela 1560—61, se introduce fără sfială, nu pe nesimțite, ca la Sași, ideile nouă. Așa în explicarea evangheliiei lui Luca, cap 71, ni-se spune: „Acolo (la beserecă) să spuc cuvântulu lu Dumnezeu, sfânta evanghelie, în limba pre care grăescu oamenii, să putemu înțelge noi mișelamé. Ce folosu-e loru, deca popa grăiaște în limbă striină, Rumânilor sârbește de nu înțelgu, sau pre altă limbă ce nu voru înțelge ascultătorii”. În învățatura a patra, a săptămânei a cincia din post, se adaugé: „H(risto)s zice: Voi știți că Domnii lumiei domnescu și marii au putere. Noi așa să fie întru voi. Aicé H(risto)s usebêște cinștê și lucrulu apostoliloru și oameniloru de beserecă, cumu sântu popii, patriarșii, vlădicii, episcopii și totu feliul de preuți, — dela împărați, craii, voivozii și totu feliul de deregătorii acestii lumi. Loru au lăsatu Dumnezeu aicé să domnescă pre noi și să biruiască lumé cu dereptate, cu miță și cu judecată dereptă; iară oameniloru de beserecă n'au lăsat domniia, să domnescă în chipulu altoru Domni... Greși tare papa deîn Roma și mă tem că lu elu uîn Antihristu, cum cunoaștem deîn scriptura sfântă, unde se rădică prespre toată lumé și călcă suptu piciora toți împărații și craii și domni despre pământu... Greși tare și Ioan Constantinopolitenu patriarhu sfădindu-se cu papa pentru domniia și pre mai măriia. Greșescu și acum papii, patriarșii, vlădicii, episcopii, egumenii, carei înblă în chipul domniloru și mai mariloru”. Coresi observă tonul neobiciuit în scrierile de mai nainte ale lui și caută să îndrețască lucrul în epilog, zicând că „unde ciartă aciastă earté pre vlădici, episcopi, popi, călugări și pre domni, nu ciartă pre cei buni, ce pre răi”. Totuș în „Polojenia” *Molitvenicului* continuă, parcă cu mai multă energie: „Frații miei popi, cu bunu înțelesu și mare înțic și cinște pomeniți numele Domnului. Nu boscorodii, scă va bate voi Domnulu!” Simplifică apoi toate știbele. În cinul și tipicul botezului suprimă Măritulu și apă sf(i)nită, lumânare... și alte adausături”, care nu le plăceau Calvinilor. La cununie se suprimă „incarea” și „incinsetura” și se introduce jurământul. Cuminecătura se dă cu cea mai mare grijă numai în cazuri extreme. În tot locul, poate și în „petrecătura mortilor”, citirile din cărțile sfinte se înlocuesc cu predici și psalmi.⁸⁾

La 1570 Calvinii încearcă o nouă inovațiune. Al doilea „episcop” și „superintendent” ales pentru Români trecuți la Calvinism, Pavel Tordasi, traduce din ungurește și tipărește în Oradea-mare ori în Cluj cu *litere latine și ortografie ungurească* după colecția de cântări bisericesti a lui *Grigore Szegedi* o *Psaltire*, din care ni-s'a păstrat în scoarțele unei cărți un fragment abia de 8 pagini.⁹⁾ Ca și celelalte innoiri, și aceasta n'a putut să placă Românilor care țineau la vechea tradiție de a citi rugăciunile în limba slavonă, ori cel puțin îmbrăcate în haine cirilice, și, cu toate că Pavel Tordasi

²⁾ I. A. Candrea, *Monumentele cele mai vechi de limbă română* în *Noua revistă română* din 1901, Nr. 37, p. 24.

³⁾ I. Bianu și N. Hodos, *Bibliografia românească veche*, t. I, pp. 21—23; Dr. I. G. Sbiera, *Miscări culturale și literare la Români din stanga Dunării în răstămpul dela 1504—1714*, Cernăuț 1897, pp. 100—103; N. Hodos, *Molitvenicul Diaconului Coresi* în *Prinos lui D. A. Sturdza*, București 1903, p. 236; N. Iorga, o. c., p. 64 și urm.

⁴⁾ N. Hodos, *ibid.*, p. 236 și 237.

⁵⁾ Bianu—Hodos, *ibid.*, pp. 43—46, 49, 52, 54, 63—65, 85—93.

⁶⁾ Au fost însă și de aceia care nu și-au dat seama de eterodoxia acestei cărți și o țineau de foarte prețioasă, v. H. Wittstock, *Beiträge zur Reformations-Geschichte des Nösner-ganes*, Wien 1858—60; cfr. N. Hodos, *ibid.*, p. 237.

⁷⁾ Bianu—Hodos, *ibid.*, p. 51; N. Hodos, *ibid.*, p. 243 și urm.; Dr. E. Dăianu, *Un molitvenic calvinesc pentru Români în Răvașul*, VI (1908), pp. 168—181; Dr. Veress Endre, *Erdély- és magyarországi régi oldh könyvek és nyomtatványok* (1544—1808), Kolozsvár 1910, pp. 10—12.

⁸⁾ Textul îl dăm după lucrarea citată a răposatului N. Hodos.

⁹⁾ v. Dr. Sztripszky Hiador és Dr. Alexics György, *Szegedi Gergely énekeskönyve XVI. századbeli román fordításban. Protestáns hatások a hazai románságra*, Budapest 1911.

la 9 Decembrie 1570 da de știre preoților români că mergând la soborul care avea să se țină în zilele Crăciunului la Cluj, „să-și aducă și bani de cheltueală ca să cumpere cărți românești: Psaltirea, pe care s'o plătească 1 florin, altă carte, Liturghia — care nu s'a găsit până acum —, pe care s'o plătească cu 32 denari”,¹⁰⁾ cartea pare să nu fi fost de loc răspândită.

Pe timpul principilor catolici din familia Báthory care urmează, cu o mică întrerupere, după moartea protestantului Ioan Sigismund Zápolya, cu toate că dieta compusă numai din protestanți în repetite rânduri și chipuri hotărăște să nu se schimbe starea de mai înainte a bisericii românești,¹¹⁾ sprijinul acordat Calvinilor din partea casei domnitoare pentru mijloace de proselitism scade în mod simțitor. Astfel în tipografia slavonească, care a trebuit să existe în Alba-Iulia în jumătatea a doua a veacului al XVI-lea, la 1579, când domnia Cristofor Báthory (1576—1581), s'a tipărit un tetraevangheliar slavonesc pentru credincioșii bisericii românești. Dar în vederea înnoirilor care aveau să se facă în biserica românească, mai ales introducerea limbii românești, această tipografie în curând trebuia să se desființeze, căci în epilogul tetraevangheliarului se adaugă „cu puterea marelui Voevod Batăr Cristov” că „în timp de 30 ani nimenea să nu îndrănească a o tipări din nou”.¹²⁾

La 1582 apoi începe a se tipări în Orăștie, fără a se putea termina decât cele dintâi două cărți ale lui Moise, *Paliia* „cu știrea măriei lui Batăru jgmonu Vododulu ardelului și a țăriii ungurești, și cu știre și cu voia a toți domniloru mari și sfântnici ai ardealului, peintru întrămătura besereceei sf(ânt)ă a româniloru”.¹³⁾ Ca autori figurează: „Tordașu Mihaiu, alesu Piscopul româniloru” — acesta poate fără să fi și fost, ci numai ca protector și întemeietor de tipografie — și cu Herce Ștefanu, propoveduitorul Evangheliei în (risto)s în orașul Căvâran Șeșelului, Zacanu Eirenu, dascălul de dascălie a Șeșelului și Peștișel Moisi, propoveduitorul Evangheliei în orașul Logoșului și cu Achirie, propopul varmigiei Henedoriei”.¹⁴⁾ Pentru a nu stârni nefericiri și a nu atinge susceptibilități, ei își tipăresc cartea iarăș cu slove și se feresc să amintească ca tălmăcirea s'a făcut după cea ungurească a lui *Helial Gáspár*, tipărită la Cluj în 1551,¹⁵⁾ adăogând: „ținun într'una pentru jelanie scripturei sf(i)nte, că văzumu cum toate limbile au și înflurescu întru cuvântele slăvite a lui domnezeu, numai noi români pre limbă nu avem; pentru acéia cu mare muñcă scoasem den limbă românească 5 cărți ale lui Moisi pr(o)rocul și patru cărți ce se semă trstva, și alți pr(o)roci cățva”, deși nici barem confruntarea cu textele tipărite în limbile canoizate nu s'a găsit de lipsă să se facă în tot locul. Partea rămasă netipărită a rătăcit prin deosebite manuscrite.

¹⁰⁾ N. Iorga, *Ștefan cel Mare, Mihaiu Viteazul și Mitropolia Ardealului în Analele Academiei Române*, seria II, tomul XXVII, p. 29.

¹¹⁾ Cipariu, *Arhiv pentru filologie și istorie*, p. 301.

¹²⁾ Bianu—Hodoș, *ibid.*, p. 75.

¹³⁾ Bianu—Hodoș, *ibid.*, p. 93.

¹⁴⁾ Bianu—Hodoș, *ibid.*, p. 95.

¹⁵⁾ Dr. Ios. Popovici, *Paliia dela Orăștie (1582) în An. Acad. Rom.*, seria II, tom. XXXIII, p. 524 și 525, și tiraj aparte, București 1911, p. 8 și 9; Sztripszky—Alexics, o. c., p. 98 și 224 și urm.

Unul dintre acestea se crede a se fi descoperit, în copie din veacul următor, lângă Oradea-mare,¹⁷⁾ iar o bucată din *Levitic*, păstrată în Biblioteca Națională din Belgrad pe două foi de pergament cu scrisoare din veacul al XVI-lea, a publicat-o Hasdeu în *Cuvenete den bătrâni*.¹⁸⁾

Dela 12 Octombrie 1613 urmă pe tronul Ardealului Gavrilă Bethlen, un calvin înfocat. Bethlen visa o Dacie unitară atât din punct de vedere politic, cât și religios, ceea ce nu se putea fără calvinirea Românilor. El era deci preocupat serios de calvinirea Românilor și tocmai pentru aceasta nu numi de vladică românesc vre-un călugăr importat din țările românești, care, fiind crescut în credința răsăritului, nu s'ar fi lăsat înduplecat ușor la admiterea de reforme în biserica românească din Ardeal, ci-și alese pe unul dintre „nemeșii” românești, pe George Brădi, adică nobil de Brad, care-și luă numele de Ghenadie II. Pe lângă condițiuni care i-s'au impus în interesul promovării calvinismului între Români, acesta cărmuește biserica românească dela 1628 până la 3 Septembrie 1640.¹⁹⁾

Dupăce patriarhul Ciril Lucaris nu se învoi la o calvinire pe față și cu forța a Românilor,²⁰⁾ el o încercă, ca și mai înainte, cu binele: preoții cu inclinațiuni calvinești fură scutiți de robotă și de dijme.²¹⁾ În școalele ridicate de Bethlen sunt admiși și fiii de iobagi care vreau să ajungă predicatori, adică preoți calvini — cum a fost bunăoară Ștefan Fogarasi, traducătorul *Catehismului*, calvinesc tipărit la 1648 —, și institutori, iar domni de pământ sunt obligați să-i lase la studii sub pedeapsă de 300 fl.²²⁾ Dispărând tipografia slavă din Alba-Iulia, Gavrilă Bethlen își puse de gând să organizeze din nou tipografia cu litere latinești „a curții” întemeiată pe la 1565, adică în zilele lui Ioan Sigismund Zápolya, și să o înmulțească și cu caractere cirilice, pentru ca să poată tipări astfel și *Biblia* tradusă românește din porunca și cu cheltueala lui de mai mulți bărbați învățați. Dar a fost împiedecat în împlinirea acestui plan al său prin moartea care l-a ajuns la 15 Noembrie 1629, iar urma *Bibliei* românești, nu se știe cum și din care pricină, se pierdu.²³⁾

¹⁷⁾ V. Mangra, *Cercetări literare-istorice*, București 1896, p. 19, Nr. 12 și p. 13, Nr. 3; cfr. Dr. I. G. Sbierea, *Mișcări culturale și literare la Români din stânga Dunării în răstâmpul dela 1504—1714*, Cernăuț 1897, p. 52 și N. Iorga, *Ist. lit. rel.*, p. 96.

¹⁸⁾ t. I, p. 6 și urm.

¹⁹⁾ Dr. Augustin Bunea, *Vechile episcopii românești*, Blaj 1902, p. 81 și 86.

²⁰⁾ Bunea, *ibid.*, 84—85.

²¹⁾ Cipariu, o. c., p. 551; cfr. Bunea, o. c. p. 85 și N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București 1902, p. 48.

²²⁾ *Approb. Pars I, Tit. VI, art. 1*; cfr. Bunea, *ibid.*, p. 85.

²³⁾ Ios. Benkő, *Transsylvania*, t. II, lib. IV, cap. XIX, p. 327 și Petru Bod, *Brevis Valachorum Historia*.

Dr. Nicolae Drăgan.

(Va urma.)

DERUNCIANTUL.

ȘTIINȚĂ POPULARIZATĂ.

Lumea microscopică.

Eminescu în una din novelele sale spune, că lucrurile văzute cu un singur ochiu ne par mai mici decât dacă le privim cu amândoi ochii, și este firesc, că dacă îi închidem pe amândoi lucrurile să ne pară și mai mici și de mai puțină însemnatate. — Noi, închizând ochii să nu vedem vârtejul din jurul nostru, vrăjim înaintea ochilor o lume microscopică, o lume în care cei mai mici suntem noi...

De astădată să deschidem larg ochii, să-i înarmăm cu ochelari, ca să vedem și lucrurile mărunte mari!

I.

Primăvara a sosit mai de vreme decât de altădată. Pe câmpuri iarba de culoare ruginie începe să incoltească la rădăcină. Prin șanțurile lanurilor se scurge apa către râuri și prin ramurile noduroase ale arborilor adie vântul primăverii cu grele miasme de pământ. În calea noastră întâlnim tot felul de urme de ale iernei trecute. Ici întâlnim un mușuroiu de furnici răsturnat, dincolo o păsărică moartă. Greutățile iernei se văd abia primăvara.

Abia se sbicește pământul în locurile mai ridicate și din mii de crepături răsar insectele din mormintele și catacombele lor, și-și mișcă aripile greoaie în aerul scaldat de razele soarelui. Toate ne par obosite în prima zi de primăvară, numai peștii din apă sunt tot atât de sprinteni, cum i-am văzut în totdeauna.

Nu este nici o mirare că peștii sunt sprinteni, fiind ei totdeauna scaldați în apă rece, fără frică de a se reci vre-odată, căci sângele lor are temperatura apei în care trăesc. Deci cu sănătatea o duc bine. Grijile încă nu-i prea apasă. Locuințele atât de scumpe astăzi ei le găesc sub oricare piatră mai mare din fundul râului, sau se adăpostesc între rădăcinile tărnușurilor unde sunt scutiți de prigoniri. Nimeni nu ar putea spune câte camere are locuința lor, dar putem mărturisi că nici un pește nu se mulțumește cu 4—5 camere. Curățitul locuinței nu le dă prea mult de lucru: apa vine și curată și lasă în fundul râului nisipul și pietrișul curat.

Poate că stau mai rău cu bucătăria! Oare ce mănâncă un pește? Un singur lucru e mai presus de orice îndoială: nu mănâncă, decât mâncări reci. Nici dejun, nici prânz, nici cină caldă, căci locuințele lor, cum sunt, nu au căminuri. — Sunt anumite soiuri de pești, cari ies la mal și pasc iarbă verde și iar se reîntorc în apele de unde au ieșit. Dar

peștii noștri niciodată nu fac excursiuni pe uscat, și trăesc și în apele în cari nu vedem nici odată verdeață.

În undițe pun pescarii râme sau insecte și cu acestea îi înșeală în cursele lor. Va trebui deci să presupunem că acestea sunt hrana lor, pe care o cunosc din depărtare, altcum nu ar veni la undiță. Dar unii pești trăesc în ape ce totuși limpezi, cum sunt păstrăvii din văile muntilor. — Cu ce trăesc aceștia și mulți alți pești ca ei? Trăesc ei cu apă curată?

A trecut multă vreme până când au cunoscut oamenii hrana adevărată a peștilor. A trecut multă vreme până când oamenii s'au uitat cu ochelari măritori în apă, ca să vadă lumea fiintelor mici, cari nu se văd cu ochii liberi. În apele în cari trăesc peștii, trăesc încă o multime de vietăți mici, cari se văd abia cu ajutorul *microscopului* și cari servesc de hrană peștilor.

Microscopul s'a inventat în evul mediu și este un sistem de lentile optice (ochelari puși unul peste altul) așezate astfel, ca obiectele, privite prin ele, se văd de sute și de mii de ori mai mari.

Dacă punem un strop de apă sub microscop, apa care se vedea mai înainte clară, — nici nu ne vine a crede, — ne arată o lume minunată și felurită ascunsă ochilor neînarmați. Pe lângă răculeți, viermi și larve de tot felul, găsim cele mai simple organisme, despre cari nu mai putem spune dacă sunt plante sau animale. Apa bălților, râurilor și în parte apa din fântâni băgăue de aceste animale — plante, hotezate de învățați cu numele de *infuzorii* sau *protiste*. Acestea formează în mare parte hrana peștilor. Peștii înghit împreună cu apa și felurite vietăți ascunse vederii; apa o strecoară printre brânchii, mijlocind respirația, iar infuzoriile rămân ca hrană în gura peștilor.

Lumea aceasta microscopică nu este mai puțin interesantă decât lumea noastră. Aceleași lupte se dau și între ele pentru hrană și pentru vieață. Cel mai tare nimicește pe cel mai slab, cel mai bine înarmat pe cel desarmat. Multe dintre problemele ce ni se pun, văzându-le alergând în picurul de apă din microscop, desleagă taine de ale vieții noastre mult mai complicate. În lumina ce se face cunoscând vieața celor mai simple vietăți, vom putea analiza vieața noastră.

Păcat că, pentru ca să privim cea mai simplă vieață, trebuie să deschidem ochii, să-i înarmăm cu lentile măritoare, cu microscop, până când pentru ca să privim vieața noastră trebuie de multe ori să-i închidem pe amândoi.

V. Stanciu.

AVIZ.

Ziarul „Românul” a fost sistat prin ordinațiunea ministrului de interne ungar Nr. 32.858 V. a din 1916. Revista „Pagini Literare” va apărea și pe mai departe și așa abonații revistei noastre nu au nici un motiv de îngrijorare. Nrul 2 se trimite **numai abonaților** și așa rugăm pe toți cei ce doresc să primească revista să plătească abonamentul înainte, fiindcă acest număr se tipărește în mai puține exemplare și s'ar putea, ca abonaților, cari vor plăti mai târziu, să nu le mai putem trimite acest număr.

Administrația

„PAGINI LITERARE”

A. Menzel.

Granata.

Tiparul inst. „Concordia” Arad.

Editor responsabil: L. Luca

92316

